

УДК 358.48 (075.8)

Г.А. Дробаха, С.М. Піскунов, І.М. Тихонов

Харківський університет Повітряних Сил ім. І.Кожедуба, Харків

РОЗВИТОК ТАКТИКИ ДІЙ ЗАСОБІВ ПОВІТРЯНОГО НАПАДУ В ЛОКАЛЬНИХ КОНФЛІКТАХ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті запропоновано аналіз збройної боротьби ХХІ сторіччя, який свідчить про провідну роль повітряних сил в досягненні мети війни, воєнного конфлікту. Це було продемонстровано у війні в Афганістані 2001 р., Іраку 2003 р. та Грузії 2008 р. Панування в повітрі, як видно із аналізу, у сучасних локальних війнах і конфліктах завойовувалося однією з сторін (коаліцією) з початком бойових дій у короткий час, характеризувалося стійкістю і створювало умови для захоплення стратегічної ініціативи і перемоги у війні чи локальному конфлікті.

Ключові слова: антитерористична операція, повітряний компонент, повітряно-наступальна операція.

Вступ

Проведений аналіз збройної боротьби ХХІ сторіччя свідчить про провідну роль повітряних сил в досягненні мети війни, воєнного конфлікту. Це було продемонстровано у війні в Афганістані 2002 р., Іраку 2003 р. та Грузії 2008 р.

Події в цих війнах підтвердили про надзвичайну важливість першого етапу війни, особливо початку бойових дій, які розпочинались масованим застосуванням авіації під прикриттям радіоелектронних завад з метою нанесення ураження основним носіям бойового потенціалу Збройних Сил – ударній авіації, ракетним військам, системам державного і військового управління, важливим об'єктам економіки і т.п.

Метою даної статті є узагальнення тактики дій повітряного противника в останніх локальних конфліктах.

Основна частина

Проаналізуємо по черзі використання авіації в трьох останніх конфліктах.

Перший конфлікт, це антитерористична операція “Непохитна свобода”, яка була проведена в Афганістані у відповідь на терористичні акти у США 11 вересня 2001 р.

Загальний план антитерористичної операції “Непохитна свобода”, який був прийнятий країнами коаліції, передбачив одночасне проведення ряду бойових, інформаційних, психологічних та спеціальних дій (операцій) на території Афганістану. Одним з головних етапів було нанесення ракетно-авіаційних ударів (через повітряний простір Пакистану) із зони Індійського океану по об'єктах військової інфраструктури руху “Талібан” (аеродроми, командні пункти, система ППО, мости, місця дислокації підрозділів в районах Кабулу, Кандагару та Джелалабаду) та таборів терористичного угруповання “Аль-Каєда”, а також надання авіаційної підтримки силам Північного Альянсу із залученням ар-

мійської та тактичної авіації [2].

В даній операції повітряний компонент був представлений: 34 стратегічні бомбардувальники ВПС США (18 В-1В, 16 В-52Н) та 106 ударних літаків тактичної авіації (загальна чисельність крилатих ракет повітряного базування складала 320 одиниць), також бойові літаки палубної авіації – до 120 (крилаті ракети морського базування приблизно 540 одиниць).

Вибіркові ракетно-бомбові удари були нанесені:

1) перший – по базах підготовки терористів організації “Аль-Каєда” та військових об'єктах руху “Талібан”. В першу чергу – по ключових елементах оборонної інфраструктури талібів – штабах, пунктах управління, об'єктах системи ППО, аеродромах, місцях зосередження військ, а також складах боеприпасів;

2) другий – по місцях розташування резиденцій лідерів руху “Талібан”, а також базах підготовки терористів;

3) третій – по інших військових об'єктах талібів.

Удари наносились з кораблів та підводних човнів атомних (ПЧА) ВМС США і Великобританії крилатими ракетами морського базування (КРМБ) типу “Томахок” з району Аравійського моря, високоточною зброєю стратегічними бомбардувальниками.

В ешелоні прикриття було задіяно: до 25 літаків РЕБ ЕА-6В, ДРЛВ Е-2С, F-14, F/A-18 [6].

У подальшому завдавались лише масовані авіаційні удари з інтервалами в 1-1,5 години.

Загалом по об'єктах на території Афганістану було випущено близько 70 крилатих ракет морського базування.

Після завоювання переваги у повітрі (орієнтовно через три доби після початку операції), командуванням антитерористичної коаліції було проведено попередню оцінку результатів перших вибірових

ракетно-бомбових ударів та скореговано порядок подальших дій сил антитерористичної коаліції.

Серед особливостей перших ударів слід зазначити:

- ракетно-бомбові удари сил коаліції носили вибірковий характер, причому цілі уражались практично одночасно на всій території країни, переважно крилатими ракетами морського та повітряного базування, а також керованими авіабомбами. Палубна авіація використовувалась обмежено, головним чином для забезпечення дій літаків-бомбардувальників (виконання завдань управління, розвідки, РЕБ, прикриття тощо);

- ракетно-бомбові удари завдавались в нічний час з метою зменшення загрози застосування переносних зенітно-ракетних комплексів;

- основні зусилля сил коаліції були зосереджені на ураженні системи ППО, управління та зв'язку, а також об'єктів інфраструктури руху "Талібан" та таборів терористів. Нічні умови нанесення ударів та обмежені можливості системи ППО не дали змоги талібам проводити ефективні дії у відповідь.

Основним способом застосування сил в ПНО, як в усіх повітряних наступальних операціях США останнього часу, залишався перевірений і чітко налагоджений комбінований ракетно-авіаційний удар з комплексним застосуванням авіації і крилатих ракет.

Як і раніше початок операції в темний час доби з пусків крилатих ракет морського і повітряного базування. Такий же самий початок по завоюванню панування у повітрі; авіаційна і космічна розвідка перед нанесенням ракетно-бомбових ударів, насамперед, по засобах ППО, командних пунктах і аеродромах. Далі дорозвідка (що вразили, а що ні), уточнення даних і знову повітряні удари [2].

За три дні було оголошено про завойовування панування в повітрі.

Міжнародна антитерористична операція на території Афганістану, як і останні конфлікти, в яких провідну роль відігравали США, маючи свої специфічні особливості, загалом характеризувалась традиційним акцентом на всебічно, ширококомасштабне використання авіаційного компоненту всіх видів ЗС.

Незважаючи на те, що через ряд об'єктивних факторів про остаточне вирішення головних завдань операцій лише за допомогою повітряних ударів мова не йде (зокрема, провідну роль відігравали підрозділи Сил спеціальних операцій та афганські формування Північного альянсу) роль авіації в конфлікті була вирішальною.

У результаті противник практично був позбавлений можливості маневрувати військами, перекидати резерви та підтримувати свої війська на лінії фронту. Іншими словами, в операції було здійснено повну ізоляцію зони бойових дій авіацією США та

їх союзниками. Це було неодмінним елементом усіх операцій збройних сил США протягом 90-х років ХХ століття, однак в Афганістані Пентагону вдалося організувати її на значній відстані (більше 1000 км) від району розгортання головних сил, що є суттєвим внеском у воєнну теорію і практику.

Середня кількість бойових вильотів за один місяць кампанії склала 75 за добу (максимум – 120, мінімум – 60).

В цілому інтенсивність повітряної операції була значно нижчою в порівнянні з операцією на Балканах (450 за добу, максимум – 800).

Пентагон під час операції зумів вирішити досить складну проблему – організувати взаємодію з високим рівнем координації з силами Північного альянсу на тактичному рівні. Так, зокрема, групи спецназу, а потім військовослужбовці 10-ї легкої піхотної дивізії ЗС США, діючи в бойових порядках антиталібівських сил, оперативно передавали цілевказівки на пункти управління авіацією. Стратегічні бомбардувальники В-52, озброєні керованими бомбами із супутниковими системами наведення, а також некерованими засобами ураження отримали можливість з невеликої висоти уражати передові позиції талібів. В результаті, практично було припинено удари по своїх позиціях, що мали місце на початку бойової кампанії, а противник був позбавлений можливості чинити серйозний опір.

Характерною рисою повітряної наступальної операції стало те, що вона була організована без значного дорозгортання авіації передового базування (за виключенням додаткового перекидання до Аравійського моря двох авіаносців).

Слід відзначити, що Пентагон в черговий раз продемонстрував можливість вирішення бойових завдань на віддаленому ТВД, головним чином, силами одного виду ЗС.

Особливістю операції стало практично повне закриття інформації про систему бойового управління авіацією, дії сил забезпечення, аеродроми базування тактичних винищувачів, перекидання військ літаками ВТА тощо. Між тим, саме ці компоненти бойової могутності відіграли основну роль в ефективності повітряної операції. Так, систему бойового управління вдалося в короткий термін розгорнути в регіоні, де до початку конфлікту не було воєнних баз і відповідної інфраструктури [4].

Антитерористична операція на території Афганістану стала показовою з точки зору використання Сполученими Штатами перспективних зразків озброєння і військової техніки в реальних бойових умовах.

Другий локальний конфлікт - Ірак 2003 року "Шок та трепет".

В період планування та безпосередньої підготовки силової акції проти режиму Саддама Хусейна

Пентагон особливу увагу приділив нарощуванню можливостей системи бойового управління угрупованням збройних сил США і союзників. У зоні Перської затоки були розгорнуті основні командні пункти (ОКП) об'єднаного центрального командування (ОЦК) ЗС США і підлеглих йому командувань: сухопутних військ, ВПС, ВМС, морської піхоти і сил спеціальних операцій (ССО). Усі пункти управління ще на етапі підготовки до воєнних дій були укомплектовані особовим складом і оснащені новітніми високоавтоматизованими системами збору, обробки і розподілу інформації. Для забезпечення стійкості управління був суттєво розширений спектр комунікаційних послуг системи зв'язку, що включала телефонний, телеграфний, факсимільний і відеоконференційний зв'язок, передачу даних і електронну пошту.

Створена система управління спиралася на зроблені останнім часом комплекси засобів автоматизації управління військами і зброєю, що базувалися на всі види розвідки та джерела інформації, насамперед розгорнуті в космосі та повітрі. Інтегрована система управління і розвідки являла собою єдиний інформаційний простір, з можливістю використання будь-яким споживачем усієї необхідної інформації. На практиці це означало, що отримані від усіх засобів розвідки свідчення та вказівки командування в реальному масштабі часу будуть у ході воєнних дій доводитися до найдрібніших підрозділів.

Космічний компонент системи повітряно-космічної розвідки загалом складався з близько 130 супутників, з них: розвідувально-інформаційного забезпечення – до 40, виявлення старту балістичних ракет – 5-7, навігаційного забезпечення – 28, управління та зв'язку – 45-50, метеорологічного забезпечення – до 5. Сучасні засоби повітряно-космічної розвідки надали військам коаліції необмежені можливості щодо контролю за повітряною, наземною та надводною обстановкою, визначивши нову тенденцію у використанні засобів стратегічної розвідки в інтересах забезпечення дій військ оперативної та тактичної ланок [7].

За три дні до початку операції угруповання БНС нараховувало 968 літаків, з них 411 літаків палубної авіації, та 557 – наземного базування, у т.ч. стратегічних бомбардувальників ВПС США – 47, розвідувальних літаків стратегічного призначення ВПС США, Великої Британії та Франції – 18, літаків Е-3 АВАКС і Е-8 “Джістарс” – 31, літаків спеціального призначення – 23. Угруповання тактичної авіації ВПС США та їхніх союзників складала 448 літаків та 248 літаки палубної авіації [5].

Вранці 20 березня 2003 р. американо-британська коаліція розпочала воєнну операцію проти Іраку під кодовим найменуванням “Шок і трепет” (“Свобода Іраку”) з метою повалення режи-

му Саддама Хусейна і ліквідації партії БААС. За формою це була повітряно-наземна наступальна операція (ПННО) [1].

Перших ударів було завдано близько 5.35 за іракським часом, тобто через три години після того, як президент США віддав відповідний наказ, по місцях можливого перебування Хусейна та об'єктах ППО в районі Багдада. Метою першого бомбардування іракської столиці було знищення воєнно-політичного керівництва Іраку. Іракська ППО не зуміла організувати ефективну протидію першому удару засобів повітряного нападу США. Нечисленні боєздатні зенітні дивізіони іракської армії в смугах прольоту стратегічної та тактичної авіації були знищені або виведені з ладу електронними завадами великої потужності вже в перші хвилини війни. Проте іракському диктатору та іншим керівникам режиму вдалося врятуватися.

Отже, першою відмітною рисою цієї операції в порівнянні з попередніми кампаніями збройних сил США стала відсутність потужних масованих ракетних ударів. Реально за перші чотири доби в ході повітряної операції (повітряний компонент операції “Свобода Іраку”) було випущено з кораблів і підводних човнів понад 400 КР “Томахок”. Союзники застосували тактику нанесення численних точкових ударів засобами повітряного ураження морського та повітряного базування.

Перший удар американців повинен був завдати потужного психологічного впливу на керівництво та армію Іраку. Проте застосування в перші години 40 крилатих ракет та приблизно такої ж кількості високоточних бомб для знищення підземних бункерів не досягло поставленої мети. Нищівного удару не вишло.

Іншою характерною особливістю операції стало введення крупних угруповань сухопутних військ практично з самого її початку.

Протягом проведення операції засоби повітряного нападу коаліційних військ завдавали ракетно-авіаційних ударів по об'єктах Іраку. Усього було завдано 301 серію ракетно-авіаційних ударів, випущено 682 крилаті ракети [2].

Кількість засобів повітряного нападу, які брали участь у нанесенні ударів по об'єктах Іраку, за етапами операції “Свобода Іраку” вказано в табл. 1.

Головна особливість наступу наземних військ в операції в цілому полягає в тому, що він почався одночасно з повітряною наступальною операцією коаліційних сил. При цьому традиційна вогнева підготовка не проводилася.

Це стало можливим завдяки своєчасному та якісному розвідувальному забезпеченню операції та добрій поінформованості командування коаліційних сил про систему оборони, стан і діяльність військ противника [3].

Таблиця 1

Кількість засобів повітряного нападу, які брали участь у нанесенні ударів по об'єктах Іраку

Етапи операції та засоби повітряного нападу, що залучались	Початок операції і вихід коаліційних військ до найважливіших міст Іраку	Оточення та бої за передмістя стратегічно важливих вузлів опору	Облога та взяття стратегічно важливих вузлів опору			
			Багдад Басра	Кір- кук	Мо- сул	Тік- ріт
Кількість серій РАУ	155	40	58	73	94	106
Кількість стратегічних бомбардувальників	285	45	76	91	115	128
Кількість літаків тактичної та палубної авіації	3170	810	1140	1490	2050	2480
Кількість КР морського та повітряного базування	623	43	16	-	-	-

Третій локальний конфлікт – Грузино-Осетинський 2008 року

ВПС Російської Федерації були задіяні лише частково, так як це було пов'язано з політичними обмеженнями: не підлягали бомбардуванню об'єкти інфраструктури, транспорту, зв'язку та промисловості Грузії; органи державного управління республіки. Вочевидь також гостра недостатність в ВПС РФ сучасної високоточної зброї, на самперед з супутниковою системою наведення «Х-555», протирадіолокаційних ракет фронтової авіації «Х-28» (дальністю - 90) і «Ч-58» (дальністю – 120км.) Основною зброєю російської авіації, як і раніше залишилися звичайна бомба та некерована ракета. Практично повна відсутність БПЛА [8].

Але командування угруповання ЗС РФ використовувало інформацію космічних систем спостереження Російської Федерації для ведення розвідки тільки по стаціонарним цілям. Так, за інформацією, яка була отримана з космічних систем було знищено: авіаційний завод; декілька кораблів у Поті; всі аеродроми.

Для вирішення завдань на оперативному та оперативно-тактичному рівнях інформація космічних систем розвідки та спостереження не використовувалася. Із-за відсутності такої інформації бомбардування проводилося досить неточно. При цьому був дуже великий розкид бомб та снарядів. Використання високоточної зброї було обмежено тим, що космічні знімки надходили до командирів оперативно-тактичної та тактичної ланки управління лише на другу добу, коли грузинські війська вже передислокували свої війська.

Для ведення розвідки в інтересах вирішення оперативно-тактичних та тактичних завдань Росія використовувала дальній стратегічний бомбардувальник Ту-22-М, який після виконання бомбардування повинен був сфотографувати результати бомбардування для оцінки ефективності його виконання, але був збитий зенітним ракетним комплексом

"Бук-М1".

У ході бойових дій практично не використовувалося наведення літаків на ціль за допомогою інформації супутникових систем.

Навідники вогню російської зброї, яка повинна була знищувати грузинські реактивні системи залпового вогню, що безперешкодно вели вогонь по Цхінвалу з позицій прихованих у горах на протязі 14 годин, також не використовували інформацію космічних систем.

Невизначеність у точності оцінки координат дислокації грузинських військ, що відходили, не дозволила використати повітряні десанти і гелікоптерні рухомі загони мінування для ускладнення відходу грузинських військ.

ВПС Російської Федерації у зоні конфлікту склалися: 52 вбап 37 ПвА ГК ВПС і ППО (аеродром базування Шайловка), на озброєнні якого знаходилось Ту-22М3 – 27 одиниць.

За інформацією із зони конфлікту, удари по грузинських позиціях також наносили російські літаки зі складу 4 армії ВПС і ППО, на озброєнні якої є близько 60 фронтових бомбардувальників Су-24, 100 винищувачів МіГ-29, 60 винищувачів Су-27, 100 штурмовиків Су-25, 40 легких штурмовиків L-39 і 30 розвідувальних Су-24МР, а також 75 ударних гелікоптерів Мі-24 та інша авіаційна техніка.

Сам факт застосування дальнього бомбардувальника Ту-22М3 для ведення фоторозвідки (за інформацією Генерального штабу ЗС Росії) на невеликій дальності важко пояснити. Для розвідки об'єктів противника в тактичній та оперативній глибині, як правило, застосовуються літаки-розвідники МіГ-25МР, Су-25Р, Су-24МР або БПЛА.

Дії штурмової авіації (Су-24, Су-25) носили епізодичний характер. Інтенсивність повітряних ударів складала близько 20...25 літако-вильотів на добу. Удари наносилися, в основному, з використанням звичайних плануючих авіабомб з середніх і великих висот по площадкових об'єктах військової

інфраструктури Грузії. Крім того, штурмова авіація застосовувалася для придушення позицій грузинської артилерії і знищення позицій радіолокаційних станцій, злітно-посадкової смуги аеродромів і командного пункту ВПС і ППО.

З повідомлень про російські авіаційні удари і втрати відзначимо два головні моменти.

По-перше, російське командування має інформацію виключно мирного часу – з військових об'єктів удари наносилися по базах грузинських бригад, тобто місцям постійної дислокації. Хоча було зрозуміло, що війська зараз або на передовій, або проводять розгортання згідно з організаційно-штатною структурою військового часу за рахунок резерву, що мобілізується, тобто знаходяться в запасних районах.

По-друге, незрозуміло, чому не завдавалися удари по позиціях грузинських ППО. Вивести їх з ладу було найпершою необхідністю. Натомість російська авіація бомбила аеродроми грузин, хоча було зрозуміло, що грузинські ВПС особливої небезпеки не представляли, та пусті казарми авіаційних бригад. Хоча була більш страшна грузинська артилерія, особливо реактивна [9].

Висновок

Аналіз конфліктів показав, що тактика дій авіації тактичних угруповань складалась у нанесенні масованих, зосереджених, групових та поодиноких ударів, причому інтенсивність ударів за час бойових дій мала тенденцію до зниження. Авіаційні удари на першому етапі завдавалися в основному у нічний час (до 80 % льотного ресурсу). На другому етапі кількість ударів у нічний час поменшилось до 60 %, а у денний час зросла на 20 % (до 40 %).

У тактиці авіації угруповань провідних країн мала місце висока координація дій стратегічної, тактичної та палубної авіації за рахунок використання повітряних командних пунктів, літаків дальнього

радіолокаційного спостереження та управління (Е-3А АВАКС), літаків розвідки та наведення зброї, космічних засобів розвідки, зв'язку та наведення ракет і бомб. Все це дозволило наносити удари по об'єктам цілодобово.

Панування в повітрі, як видно із аналізу, у сучасних локальних війнах і конфліктах завойовувалося однією з сторін (коаліцією) з початком бойових дій у короткий час, характеризувалося стійкістю і створювало умови для захоплення стратегічної ініціативи і перемоги у війні чи локальному конфлікті.

Список літератури

1. *Історія війн та військового мистецтва. Навч. посібник / Під заг.ред. С.І. Береснева та інші. – Х.: ХУ ПС, 2007. – 230 с.*
2. *Розвиток військового мистецтва в локальних війнах 90-х років ХХ – початку ХХІ ст. – К.: НАОУ, 2003. – 109 с.*
3. *Толубко В.Б. Операція "Iraqi Freedom": Післямова (зміни у поглядах на ведення локальних війн за досвідом іракської військової операції) / В.Б. Толубко // Військо України. – 2003. – № 7-8. – С. 6-8.*
4. *Тюрин Д. Психологические операции ВС США в Афганистане / Д. Тюрин, В. Сафонов // Зарубежное военное обозрение. – 2002. – № 3. – С. 7-11.*
5. *Уроки и выводы из войны в Ираке // Военная мысль. – 2003. – № 7. – С. 58-78; № 8. – С. 76-80.*
6. *Чупорис В. Применение космической группировки США в ходе операции в Афганистане / А. Чуралис // Зарубежное военное обозрение. – 2002. – № 8. – С. 30-31.*
7. *Чуралис А. Использование США космической группировки в войне против Ирака / А. Чуралис // Зарубежное военное обозрение. – 2003. – № 11. – С. 41-42.*
8. *Михайлов А. Послесловие к Кавказкой войне / А. Михайлов // Военно-космическая оборона. – 2008. – № 5 (42) – С. 15-25.*
9. *"Пятидневная война" на Кавказе: разбор полетов // Вестник воздушного флота. – 2008. – № 5. – С. 2-5.*

Надійшло до редколегії 15.02.2010

Рецензент: д-р техн. наук, проф. Г.В. Єрмаков, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

РАЗВИТИЕ ТАКТИКИ ДЕЙСТВИЙ СРЕДСТВ ВОЗДУШНОГО НАПАДЕНИЯ В ЛОКАЛЬНЫХ КОНФЛИКТАХ ХХІ ВЕКА

Г.А. Дробаха, С.Н. Пискунов, И.М. Тихонов

В статье предложено анализ вооруженной борьбы ХХІ ст., которая свидетельствует о главной роли воздушных сил в достижении цели войны, военного конфликта. Это было показано в войнах в Афганистане 2001 г., Ираке 2003 г. и Грузии 2008 г. Превосходство в воздухе, как это показал анализ, в современных локальных конфликтах быстро завоевывалось одной из сторон в начале боевых действий, характеризовалось стойкостью и создавало условия для завоевания стратегической инициативы и победы в войне или локальном конфликте.

Ключевые слова: антитеррористическая операция, воздушный компонент, воздушно-наступательная операция.

DEVELOPMENT OF ACTIONS TACTIC FACILITIES OF AIR ATTACK IS IN THE LOCAL CONFLICTS XXI AGE

G.A. Drobakha, S.N. Piskunov, I.M. Tikhonov

The article deals with the great role of aviation in modern military conflicts. The experience of wars in Afghanistan (2001), Iraq (2003) and Georgia (2008) is analyzed. The primary importance of air attaches on the first stages of war is proved. Air control won fast is considered to be stable and necessary for successful strategic initiative and winning any war or local conflict.

Keywords: anti-terrorist operation, air component, air-attaché operation.